

Konference "Latvijas pilsonība 21.gadsimtā"

Rīga, 2012.g. 2.martā

Pilsonības likuma galvenais mērķis – saglabāt Latvijas cilvēkus

Boriss Cilevičs („Saskaņas centrs")

Jautājums par pilsonības koncepciju pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas izraisīja karstas diskusijas un visai pretrunīgus vērtējumus gan Latvijas sabiedrībā, gan starptautiskajās institūcijās. Pieņemtās koncepcijas un attiecīgi likumdošanas pamatideja bija izveidot aizsargmehānismu, lai nodrošinātu Latvijas Republikas pēctecību – tātad, lai vitāli svarīgu lēmumu pieņemšanā piedalītos tikai tās personas, kam bija patiesa saikne ar Latvijas Republiku. Citiem vārdiem runājot, lai politiskā vara piederētu latviešiem.

Analizēt šī lēmuma pozitīvās un negatīvās sekas nav mūsu šīsdienas diskusijas uzdevums, atstāsim to vēsturniekiem. Mūs kā likumdevējus interesē konkrētas problēmas. 20 gadu laikā daudz kas ir mainījies, un, ņemot vērā mūsdienu realitāti, mums nopietni jāizvērtē vairāku likuma normu grozījumu lietderība.

Starptautiskās tiesības piedāvā visai ierobežotu ietvaru pilsonības likumdošanai, tradicionāli pilsonības jautājums paliek nacionālās likumdošanas kompetencē. Varētu atzīmēt vienīgi bezpavalstnieku rašanās aizliegumu, kas ierobežo valstu iespējas atņemt personai savu pilsonību, kā arī diskriminācijas aizliegumu, pirmkārt, uz dzimuma pamatā.

Tomēr nevar nepamanīt tendenci Eiropas Savienības valstu pilsonības likumdošanā – tā kļūst iekļaujošāka, arvien vairāk valstu ievieš vai stiprina *jus soli* elementus, vienīgi Austrija un Grieķija turpina pieturēties pie „tīra” *jus sanguinis* principa. Šī tendence izskaidrojama, pirmkārt, ar demogrāfiskām tendencēm – arvien būtiskāku lomu spēlē cīņa par cilvēkresursiem.

Mūsu aizsargājošais likums neveicina Latvijas panākumus šajā cīņā, mēs šajā konkurencē arvien vairāk zaudējam.

Mūsu skatījumā galvenās problēmas ir šādas:

- mēs zaudējam cilvēkus, īpaši jaunus un spējīgus, kas laba darba meklējumos izbrauc uz citām valstīm, kā arī bērnus, kas piedzimst ārpus Latvijas un pakāpeniski zaudē saikni ar valsti;
- virkne latviešu (un citu tautību Latvijas bijušo pilsoņu) saglabāja saikni ar Latviju, bet dažādu iemeslu dēļ nespēja reģistrēties noteiktajā termiņā līdz 1995.gada jūnijam un vairs nevar juridiski nostiprināt savu saikni ar Latviju, nezaudējot jau esošo citas valsts pilsonību;
- saglabājas liels pastāvīgo iedzīvotāju-nepilsoņu skaits, no kuriem lielākā daļa šeit piedzima, bet dažādu iemeslu dēļ nevar vai nevēlas naturalizēties, līdz ar to nostiprinot demokrātisko deficītu, uz ko norāda vairākas starptautiskās organizācijas.

„Saskaņas centrs” uzskata, ka pilsonības likums jāmodernizē, padarot tā normas vairāk iekļaujošas, ar mērķi novērst cilvēku zaudēšanu.

Konkrēti:

1. Nepilsoņu ģimenēs jaundzimušo bērnu Latvijas pilsonības atzīšana reģistrācijas kārtībā ne tikai jāpieļauj, bet jāveicina. Likumā jāparedz tūlītēja pilsonības reģistrācija (nevis atsevišķa procedūra citā iestādē kā tagad), pamatojoties uz viena vecāka iesniegumu. Jāparedz arī stingrāki nosacījumi bērna neregistrēšanai kā LR pilsonim, kā arī iespējas pašam bērnam, sasniedzot noteiktu vecumu, pārskatīt vecāku atteikumu reģistrēt bērnu kā pilsoni.

Mēs uzskatām, ka ir laiks pārvarēt aizspriedumus – bērniem, kas piedzimst Latvijā, jebkurā gadījumā ir daudz lielāks integrācijas potenciāls nekā imigrantiem.

2. Visu Latvijā akreditēto skolu absolventu atzīšana par pilsoņiem reģistrācijas kārtībā. Spēkā esošā norma tika pieņemta vēl pirms mazākumtautību izglītības reformas īstenošanas. Šobrīd Latvijā vairs sen nepastāv divas izolētas izglītības sistēmas, ir vienota sistēma, kuras ietvaros atsevišķas skolas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, tādējādi nodrošinot Satversmes 114.panta īstenošanu. Izglītības likumā vairs sen nav jēdzienu, kuri joprojām saglabājās Pilsonības likumā. Visu skolu absolventiem centralizētie eksāmeni valsts valodā jau notiek pēc vienotiem standartiem – tāpat, prasību līmenis ir identisks visiem absolventiem - gan to skolu, kur mācības notiek tikai latviešu valodā, gan to skolu, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Kā apliecina Izglītības ministrija, šīs prasības pat pamatskolu beidzējiem ir augstākās nekā naturalizācijas pārbaudēs. Attiecībā uz vēstures un Satversmes zināšanām situācija ir atšķirīga: vēstures eksāmens ir pēc izvēles, nevis obligāts visiem absolventiem. Bet šī situācija attiecas arī uz tām skolām, kuru absolventiem jau tagad ir tiesības uz pilsonības iegūšanu reģistrācijas kārtībā. Turklāt, kā apliecina Izglītības ministrija, kopējais zināšanu apjoms, ko skolēni iegūst izglītības procesā, būtiski pārsniedz naturalizācijas pārbaudēs paredzēto. Tāpat šobrīd vairs nav nekāda pamatojuma atšķirīgai attieksmei pret to skolu absolventiem, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas.

3. SC atbalsta šobrīd Pārejas noteikumus paredzēto laika ierobežojuma atcelšanu Latvijas pilsoņiem, kas atstāja Latviju nacistiskās vai komunistiskās varas valdīšanas laikā. Mūsuprāt, visiem pilsoņiem un viņu pēctečiem, kuri joprojām jūt emocionālo, garīgo vai kultūras saikni ar Latviju, jādod iespēja saglabāt arī juridisko saikni. Mēs piekrītam, ka būtu jānosaka zināmi ierobežojumi (piem., „ķēdes nepārtrauktība”), bet atbalstam liberālu pieeju šajā jomā.

4. Dubultpilsonība. SC uzskata, ka paplašinot iespēju iegūt Latvijas pilsonību vienlaicīgi ar citas valsts pilsonību mēs veicināsim saiknes saglabāšanu ar Latviju un līdz ar to - cilvēkresursu saglabāšanu. Mēs pieļaujam dubultpilsonību gan trimdiniekiem, kas atjauno Latvijas pilsonību reģistrācijas kārtībā, gan personām, kas profesionālo vai ģimenes apstākļu dēļ iegūst citas valsts pilsonību, gan arī Latvijas pilsoņu bērniem, ja viņi pamatojoties uz likuma normām, iegūst citas valsts pilsonību.

SC iestājās pret Latvijas pilsoņu šķirošanu pēc tiesībām uz dubultpilsonību atkarībā no tā, kuras citas valsts pilsonība ir šīm personām. Pirmkārt, mūsuprāt, ir nepareizi, ja tiesības uz Latvijas pilsonību ir atkarīgas no citas valsts likumdošanas normām un administratīviem lēmumiem. Otrkārt, tie Latvijas pilsoņi, kas pameta Latviju glābjoties no nacistiskā vai komunistiskā režīma, ne vienmēr varēja brīvi izvēlēties, kur apmesties uz dzīvi, bieži liktenis nosaka, vai viņi dzīvos Kanādā, ASV, Izraēlā vai Krievijā. Ir grūti pamatot, kāpēc dažas valstis ir iekļautas šajā saraksta un citas – nē.

Piemēram, padomju laikā emigrācija uz Izraēlu bija viens no ļoti nedaudziem legāliem veidiem kā tikt ārā no PSRS, un to izmantoja daudzas jauktās ģimenes, kurās bija gan ebreju, gan krievu, gan latviešu izcelsmes Latvijas pilsoņi. Daudzi no šiem cilvēkiem saglabā saikni ar Latviju, pēc neatkarības atjaunošanas bieži apmeklē Latviju, dibina uzņēmumus un apsaimnieko atgūtos nekustamos īpašumus. Es saņemu daudz vēstuļu no tagadējiem Izraēlas pilsoņiem, kuri pauž cerību, ka arī viņiem netiks liegta iespēja atjaunot Latvijas pilsonību.

SC uzskata, ka visi pilsoņi Latvijai ir vajadzīgi, un nebūtu pareizi izslēgt tos, kurus liktenis „iemeta” valstīs, kas nepieder „elitāriem klubiem”.

5. Naturalizācijas nosacījumi. SC uzskata, ka naturalizācijas veicināšana ir, pirmkārt, rīcībpolitikas nevis likumdošanas jautājums. Tajā pašā laikā mēs uzskatām, ka fakts, ka vairāk kā 20 gadus pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā joprojām dzīvo liela t.s. nepilsoņu grupa, neatbilst valsts interesēm, jo

vājina iekļaujošo demokrātiju un līdzdalību. Mūsuprāt, tagad, kad LR valstiskums ir nostiprināts neatgriezeniski, vajadzētu pārskatīt dažus naturalizācijas ierobežojumus. Pirmkārt, mēs ierosinām precizēt dažas normas – piemēram, par naturalizācijas aizliegumu personām, kas „darbojās” kompartijā. Šobrīd nav šīs normas skaidras interpretācijas – ko tieši nozīmē „darbojās”? Daudzi cilvēki padomju laikā iestājās kompartijā profesionālo vai karjeras apsvērumu dēļ un, būdami pasīvi tās biedri, formāli neizstājās pirms 1991.g.13.janvāra. Tagad viņi atbilst visiem naturalizācijas kritērijiem – bet negrib riskēt, piesaistot negatīvu sabiedrības un, iespējams, arī darba devēja uzmanību naturalizācijas atteikšanas gadījumā. Šis faktors ietekmē arī šo personu bērnu un mazbērnu izvēli. Tātad, SC ierosina precizēt likumā noteiktos ierobežojumus un pārskatīt tos, kas vairs nav aktuāli.

Nobeigumā vēlreiz gribu uzsvērt: mūsuprāt, galvenais likuma grozījumu mērķis ir veicināt Latvijas galvenās bagātības – t.i. mūsu cilvēku – saglabāšanu.